

İngilizlerin Türk imajı nasıl şekillendi?

David S. Katz imzalı 'İngilizlerin Gözünde Türkiye 1776-1923', Britanya İmparatorluğu'nun halkların ve coğrafyaların kaderini tayin ettiği bir devirde, Türk imajının inşasına katkıda bulunmuş beş önemli ismin faaliyetlerine odaklanıyor. Kitap, bazı doğru bilinen yanlışları düzeltmek adına da önemli bir fırsat sunuyor.

TALİP ERTÜRK
taliperturk@gmail.com

Oryantalizm denince akla gelen ilk isim olan Edward Said, Avrupalılar ve Amerikalılar nezdindeki Doğu kavramını "Bir metin evreni", bir coğrafyadan ziyade bir 'topos', bir göndermeler dizisi, bir özellikler yığını olarak ifade etmişti meşhur eserinde. **David S. Katz imzalı 'İngilizlerin Gözünden Türkiye 1776-1923', Batı'nın tahayyülündeki Doğu fikrinin şekillenmesinde çok ciddi etkisi olmuş beş İngiliz entelektüelinin, tarihçi Edward Gibbon, şair Lord Byron, politikacı Benjamin Disraeli, romancı John Buchan ve tarihçi Arnold Toynbee'nin yaşamöykülerinin ve bu 'metin evrenine' katkılarının izini sürüyor.** Dünyanın ırklar ve uluslar üzerinden algılandığı, 'hasta adam'ın Avrupa'dan sürülmesi gerektiğinin açıkça dile getirildiği bu devrin simalarının birçoğu Osmanlı İmparatorluğu'nu bizzat ziyaret etmiş ve bu ziyaretler masa başında edinilmiş önyargıları boşa çıkarmış çoğu zaman.

David S. Katz'ın kronolojik sırayla ele aldığı bu beş ismin ilki, **abidevi eseri 'Roma İmparatorluğu'nun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi'** ile yalnız tarih yazımını değil genel manada Batı kültürünü derinden etkilemiş Edward Gibbon. Eserin ikinci ve üçüncü ciltlerinde Konstantinopolis'in kuruluşundan itibaren Doğu Roma İmparatorluğu'nun serencamını ortaya koyan Gibbon, Roma İmparatorluğu'nu nihayete erdiren Türklere özel bir alaka göstermekten kendini alamamış. Edward Gibbon'ın Batı dillerindeki sınırlı kaynaktan beslenen hata ve eksiklerle dolu Türk tarihi yorumu, tümüyle masa başında kotarılmış olmanın tüm handikaplarını bünyesinde barındırmakla birlikte etkileri bugün dahi süren Türk imajının kalıbını dökmüş.

Kitabın ele aldığı ikinci isim, Yunan hayranlığı ile Türk düşmanlığı genellikle birbirine karıştırılan ünlü şair Lord Byron. Ölümünün ardından Yunan bağımsızlık mücadelesinin simgesi haline gelen **Byron, dönemin Avrupalı aristokratları arasında bir modaya dönüşecek 'büyük tur'a çıkıp Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerini ziyaret ediyor ve Doğu'ya dair masa başı bilgilerin ne denli eksik ve yanıltıcı olduğunu bizzat tecrübe etme şansı elde ediyor.** İstanbul'da

altı hafta boyunca kalan Byron'ın Türk düşmanından daha çok Türk hayranı olduğunu görmek şaşırtıcı olabilir.

Britanya İmparatorluğu tarihinin en önemli politikacılarından biri sayılan Benjamin Disraeli de kendisini derinden etkileyen Lord Byron'ın izinden giderek çıktığı Doğu turunda kitaplardan okuduğundan çok farklı bir dünya ile karşılaşmış. Disraeli'nin politik kariyeri ve başbakanlığı döneminde savunucusu olacağı Osmanlı yanlısı bazı fikirlerinin şekillenmesi de büyük ölçüde bu ziyaret sayesinde.

Meşhur '39 Basamak' romanının yazarı John Buchan, I. Dünya Savaşı döneminde çeşitli istihbarat faaliyetinde bulunurken, popüler romanlarını da propaganda savaşının bir parçası olarak kaleme almış. Buchan'ın satış rekorları kıran romanı 'Yeşil Kaftan', Türk kültürüne dair klişelerin yerleşmesinde önemli bir rol oynamış.

Katz'ın ele aldığı isimlerin en tartışmalı olanı ise kuşkusuz Arnold Joseph Toynbee. **I. Dünya Savaşı esnasında İngiliz propaganda makinesinin sağlam bir dışlisi haline gelen Toynbee'nin Anadolu'daki iç karışıklıklara dair kaleme aldığı 'Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermenilere Yönelik Muamele' raporuyla kuyuya attığı taşı bugün kimse çıkarıyor.** Sonradan 'Mavi Kitap' adıyla popüler olacak bu rapor, Ermeni savının temelini oluştururken **Toynbee'nin Türkler hakkındaki fikri zamanla değişmiş ve İstiklal Savaşı'nı yerinde takip ederek bağımsızlık mücadelesine destek vermiş.**

Kitabın genelinde ele alınan beş ismin yazdıkları ile düşünceleri arasındaki tezatı görmek hayli ilgi çekici. **'İngilizlerin Gözünde Türkiye', bu açıdan birtakım doğru bilinen yanlışları düzeltmek adına önemli bir fırsat sunuyor.**

**İNGİLİZLERİN
GÖZÜNDE
TÜRKİYE 1776-1923**
David S. Katz
Çeviren: Nurettin Elhüseyni
Yapı Kredi Yayınları, 2021
256 sayfa, 32 TL.